

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
Науково-дослідний інститут приватного права і
підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака

Збірник наукових праць

за матеріалами

науково-практичного «круглого столу»

ПРИВАТНОПРАВОВІ ПРИНЦИПИ РЕГУЛЮВАННЯ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН: ДОСВІД ЄС ТА УКРАЇНИ

(в рамках XIV Всеукраїнського фестивалю науки)

15 травня 2020 року

м. Київ, 2020

УДК 341.9.01(477)

П 75

Рекомендовано до друку вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України (протокол № 6 від 22 травня 2020 року)

Редакційна колегія:

Крупчан О. Д., доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України, директор Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (голова);

Галянтич М. К., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України, заступник директора з наукової роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (заступник голови);

Кочин В. В., кандидат юридичних наук, завідувач відділу методології приватноправових досліджень Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України (відповідальний за випуск).

П75

Приватноправові принципи регулювання суспільних відносин: досвід ЄС та України. Збірник наукових праць за матеріалами науково-практичного «круглого столу» (в рамках XIV Всеукраїнського фестивалю науки, 15 травня 2020 року м. Київ). К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020. 200 с.

ISBN 978-617-7087-83-9

15 травня 2020 року відділом методології приватноправових досліджень проведено «круглий стіл» (в рамках XIV Всеукраїнського фестивалю науки, 15 травня 2020 року м. Київ), присвячений досвіду ЄС та України щодо приватноправових принципів регулювання суспільних відносин.

У матеріалах збірника представлені результати наукових досліджень вчених, що стосуються теоретичних та практичних проблем приватного права в Україні та ЄС. Видання адресоване науковим співробітникам, викладачам закладів вищої освіти, аспірантам, а також практикуючим юристам.

УДК 341.9.01(477)

ISBN 978-617-7087-83-9

© Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2020
© Автори, 2020

Коструба Анатолій Володимирович, доктор юридичних наук, професор, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, професор кафедри цивільного права

КРИТИЧНІ АСПЕКТИ ПОБУДОВИ ЕКСТЕРНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Корпоративне управління є формою організації діяльності корпорації через впорядкований вплив суб'єктів такого управління, їх взаємодію на мікроекономічні процеси, які забезпечують її оптимальне соціоекономічне існування в макроекономічному середовищі.

Оптимальність соціального і економічного існування відображає рівень досягнення поставлених цілей, мети діяльності корпорації.

Не зважаючи на єдність в розумінні значення корпоративного управління, на сьогодні спостерігається чітка диференціація підходів до формування системи управління корпорацією, складу відповідних органів. Очевидним той факт, що в їх основі соціокультурна та економічна специфічність відповідного регіону, що обумовлює індивідуалізацію розвитку макроекономічних ринків.

На думку представників науки управління, наведені системи екстраполюються такими соціально-економічними умовами середовища як: склад учасників (засновників), механізм їх взаємодії, структура капіталу, вимоги до розкриття інформації тощо [1. с.80].

Класичним на сьогоднішньому етапі розвитку суспільства є система екстернального управління (США, Великобританія) передбачає вплив, на розвиток корпорації, отже на модель управління нею, екзогенних економічних факторів, таких, наприклад, як макроекономічні ринки. Індикатором ефективності корпоративного управління виступає рівень капіталізації корпорації на фондовому ринку. В наведеному випадку, акціонерний капітал має низький рівень своєї концентрації з високим рівнем залежності його оборотоздатності від фондового індексу, поточного котирування відповідного фінансового активу. Ефективність корпоративного управління призводить до зміни позитивної динаміки котирування відповідного фінансового активу і навпаки, слабе управління має наслідком зниження вартості активу. Отже фондовий ринок, як основне джерело фінансування, є об'єктивним і саморегулюючим фактором встановлення ефективності корпоративного управління. Висока залежність рівня капіталізації корпорації від зовнішніх факторів, зокрема макроекономічних індикаторів, є свідченням переважаючого характеру спекулятивності руху акціонерного капіталу, отже короткострокові інтереси інвесторів.

Наведені умови впливають на формування моделі корпоративного управління.

Так низка концентрація акціонерного капіталу, розпорошеність пакету акцій серед значної кількості акціонерів, а також значна динаміка руху акцій на фондовому ринку свідчить про слабку функціональність такого органу як Загальні Збори.

Проте, вказані фактори збільшують роль та значення виконавчого органу корпорації (Рада директорів, Правління, тощо) в управлінні нею.

За таких умов, модель корпоративного управління будується за унітарним принципом, коли відповідальність в сфері корпоративного управління знаходиться в сфері ведення виключно відповідного виконавчого органу.

Унітарна модель органів корпоративного управління має сингулярний характер. Забезпечення діяльності корпорації покладено на виконавчий орган, який, в умовах підвищеної дисперсії акціонерного капіталу та слабкої корпоративної самоорганізації вищого органу корпоративного управління, одноособово забезпечує ефективність корпоративного управління юридичної особи, відводячи Загальним Зборам переважно загальні контрольні функції.

З економічної точки зору саме екстремальна система, яка набула свого поширення в країнах англо-американської правової системи є більш інвестиційно привабливою [2, с.24].

Ступень самостійності, яким наділений орган корпоративного управління, через високий рівень дисперсії акціонерів корпорації змінює пропорцію субординації в управлінні нею. Ускладнення прийняття ефективних управлінських рішень органом, якій складається із значної кількості учасників (засновників) корпорації, інтереси яких не мають консолідованої структури є природним.

Конструкція відносин акціонерів корпорації та виконавчого органу її корпоративного управління

(відносини власності і контролю) має диверсифіковане теоретичне обґрунтування.

Найбільш поширеною, яка пояснює природу відносин між органом управління корпорації та її учасниками (засновниками) є агентська теорія [3].

Відповідно до її положень, корпоративне управління здійснюється ефективним менеджментом, який наймається на роботу принципалом. В її основі ідея усунення можливого конфлікту інтересів між органом управління корпорації та її учасниками (акціонерами) рівною участю в справедливому розподілі доходів корпорації. Баланс інтересів між ними забезпечується результативністю такого управління. Його зниження призводить до зменшення винагороди управителю або зміни відповідних органів управління.

Механізм контролю за ефективністю корпоративного управління здійснюється через механізми фінансового ринку. В наведених економічних умовах інвестиційна активність учасника (акціонера) корпорації має більш лабільний характер ніж процес зміни менеджменту корпорації.

Слабкий рівень корпоративного управління впливає на зміни ціни акцій на фондовому ринку, що тягне за собою їх продаж і відтік відповідного інвестиційного капіталу і навпаки, ефективність в управлінні збільшує інвестиційну привабливість, що впливає як на вартість фондових інструментів та залучення відповідного інвестиційного капіталу.

В наведеному контексті зазначимо, що положення агентської теорії корпоративного управління не в повному

обсязі відповідає юридичній природі функціонування відповідних органів управління корпорацією.

Не зважаючи на вплив зовнішніх факторів забезпечення ефективного управління корпорацією, на наше переконання, агентська теорія руйнує структурну цілісність конструкції юридичної особи, фактично ставлячи виконавчий орган корпоративного управління самостійним учасником цивільних правовідносин, з яким акціонери є лише стороною договору управління.

Отже, відповідно до цієї теорії, об'єктом управління виступає «капітал», втіленням чого є корпорація.

Крім того, очевидним стає деформація структури корпоративного управління. Низка концентрація акціонерного капіталу, різні та нескоординовані інвестиційні інтереси акціонерів, висока лабільність фондового ринку зніжує економічне і юридичне значення Загальних зборів учасників (засновників). Зайва самостійність в управлінні корпорацією відповідним виконавчим органом, при наявності виключно об'єктивних факторів оцінки його діяльності, підвищує ризики зловживання правами, та фактично нівелює правовий статус Загальних зборів.

Не менш спірним, на наш погляд, є посилення наглядових функцій та функцій контролю за діяльністю виконавчого органу управління корпорації за рахунок зовнішніх складових, однією з яких виступає фактор вільного економічного ринку.

В науковій економічній літературі неодноразово підкреслюється вплив психологічних факторів на ціноутворення на фінансових ринках, в основі яких технічний аналіз ринку, спекулятивний характер операцій тощо [4. с. 42, 47].

З наведеного можемо дійти висновку, що конструкція корпоративного управління, відповідно до агентської теорії, хоч і містить в собі такі важливі складові, як самостійність в прийнятті управлінських рішень і повнота юридичної відповідальності виконавчого органу, в той же час не може бути сприйнята в повному обсязі до її імплементації при побудові відповідної корпоративної структури на національному рівні.

Окрім економічних аспектів, суто з юридичної точки зору, неприйнятність цієї теорії виражається в помилковому визначенні об'єкту відносин управління.

Так об'єктом корпоративного управління не може бути посада з присутніми нею організаційно-розпорядчими та адміністративно-господарськими функціями.

Цей підхід є доволі спрощений та несистемний, а також позбавлений відповідних правових гарантій добросовісності всіх учасників відносин. Безспірно, що в наведений спосіб значно спрощується механізм передачі важелів корпоративного управління юридичною особою. Але, в той же час, відбувається підміна відповідних юридичних категорій.

Так, в наведеному випадку, призначення особи на посаду асоціюється з довірчим управлінням. Такий підхід не вписується в загальнотеоретичні контури цивільного права. Трудові відносини, хоч і є спорідненими з цивільними, проте не є тотожними. Принципові відмінності полягають в характері відповідальності, умов її настання, реалізації соціальних гарантій працівника, специфічного порядку припинення відповідних відносин.

Перебування на посаді органу управління корпорації, через предметно сфокусований обсяг повноважень відповідного органу, не є фактором ефективності

управління. В наведеному випадку, очевидним є потенційний корпоративний конфлікт між вищим та виконавчим органом управління юридичною особою.

Об'єктом корпоративного управління є відповідні права, підтверджені акцією, або часткою в статутному капіталі товариства.

Відчуження вказаних інструментів, зокрема завдяки юридичній конструкції узуфрукту корпоративних паїв (часток, акцій), як вказує Смитюх А. В. [5, с.77], дозволить наділити третю особу корпоративними правами на строковій (відповідно, поворотній) і, можливо, оплатній основі, чим, на думку вченого, розв'язується проблема неподільності комплексу корпоративних прав.

Власник корпоративного паю, щодо якого встановлений узуфрукт, зберігатиме статус учасника товариства, а особа, на користь якої встановлений узуфрукт, отримуватиме особливий, відмінний як від статусу власника корпоративного паю, так і від статусу учасника товариства правовий статус фруктуарію, що дозволить отримувати грошові надходження, пов'язані з корпоративним паєм, тобто дивіденди, майнову корпоративну квоту і, відповідно, здійснювати на оплатній чи безоплатній основі певні корпоративні права та пов'язані з ними зобов'язальні права корпоративного походження щодо відповідного товариства протягом строку дії узуфрукту (обсяг корпоративних прав, які переходять до фруктуарія внаслідок узуфрукту корпоративного паю, має бути предметом окремого дослідження) [5, с.78].

Отже, збереження цілісності полірівневої системи управління корпорацією (скоординоване управління на рівні вищого органу, з управлінням на рівні виконавчого

органу корпорації) завдяки можливої трансформації виключно консолідованого комплексу відповідних прав зменшує ризики корпоративного конфлікту між ними, який є одним із тягарів результативності в діяльності корпорації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бесликоева Е. В. Современная корпорация: социологический анализ собственности, власти и управления. [Электронный ресурс]: Дис. ... канд. социол наук: 22.00.08. М.: РГБ, 2005. 151 с.
2. Mamdouh Abdulaziz Saleh Al Faryan. Corporate governance in Saudi Arabia: an overview of its evolution and recent trends. Risk Governance & Control: Financial Markets & Institutions / 2020. Volum 10, Issue 1. p. 23-36 <http://doi.org/10.22495/rgcv10ilp2>.
3. Clarke, T. Theories of Corporate Governance: The Philosophical Foundations of Corporate Governance. 2004. Bell & Bain Ltd.
4. Мусихина Е. А. Факторы, определяющие динамику процесса первоначального размещения акций на мировом рынке ценных бумаг в условиях глобализации. Дисс. канд. економ. наук., МГУ им. М. В. Ломоносова. 2017. Спец. 08.00.14. Мировая экономика. 243 с.
5. Смитюх А. В. Щодо узурфуку корпоративних паїв (часток, акцій) // Право і Суспільство. №3. 2020. с.74-74 DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.3.11>
Режим доступу.
http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2020/3_2020/13.pdf.

Наукове видання

Збірник наукових праць

за матеріалами
науково-практичного «круглого столу»

**ПРИВАТНОПРАВОВІ ПРИНЦИПИ РЕГУЛЮВАННЯ
СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН: ДОСВІД ЄС ТА УКРАЇНИ**

(в рамках XIV Всеукраїнського фестивалю науки)

15 травня 2020 року

Відповідальний за випуск: В. В. Кочин

Матеріали надруковано в авторській редакції

Підписано до друку 15.10.2020 р. Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 7,4 Тираж 300 прим. Зам. № 20-010

Видавець: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
вул. Раєвського, 23-а, м. Київ, 01042
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції, серія ДК № 4758 від 07.08.2014 р.